

190 років від дня народження
Степана Івановича Пономарьова
(1828-1913)

Народився Степан Іванович Пономарьов 5 серпня 1828 року в м. Конотопі Чернігівської губернії (нині Сумська область). Вчився успішно, з великим бажанням, хоча з дитячих літ «був кволого здоров'я, мав кепський слух і був надзвичайно вразливий». Однак хворобливість не заважала, як сам він згадував, «вчитись пильно, дуже пильно, забуваючи під час науки і гуляти, і їсти». Хлопець мав прекрасну пам'ять. У листі до свого дядька П. Порохонського він зазначав: «я вже вмію читати і писати по-латині і по-німецькому так само виучився ... не пам'ятаю

тільки, де я перейшов на російську грамоту».

Закінчивши Ніжинську гімназію та «словесний відділ філософського факультету» Київського університету св. Володимира, в грудні 1952 року С. Пономарьов отримав звання «дійсного студента історично-філологічного факультету, з правом дістати ступінь кандидата по написанню дисертації».

Не знайшовши «посади» в Києві, С. Пономарьов подався до Москви та Петербурга. У Москві він підготував свою першу ґрунтовну наукову працю – дисертацію на тему «Исследования о русской журналистике» обсягом 532 сторінки. За цю роботу Степан Пономарьов отримав від Київського університету ступінь кандидата історично-філологічного факультету.

Смерть матері та ще трьох родичів від холери в 1855 р. змусила Степана Івановича повернутись до Конотопа. З того часу він активно займався педагогічною діяльністю, викладав російську мову та словесність в Полтавській гімназії, в Полтавському кадетському корпусі, Полтавському інституті. Водночас створив навчальні посібники «Записки по теории поэзии» та «Записки по теории прозы».

Після тяжкої хвороби в 1868 р. С. Пономарьов пішов у відставку і виїхав до Києва, де пробув до весни 1872 року. Тут він брав активну участь у редагуванні 3-х томного видання творів першого ректора Київського університету

М. Максимовича; в 1871–1872 рр. підготував вичерпну бібліографію та опублікував низку матеріалів про життя і діяльність вченого.

На ниві бібліографії Степан Іванович працював самовіддано і плідно. У 1878 р. в «Отечественных записках» було надруковано його працю про М. Некрасова з бібліографією творів поета, побажаннями і зауваженнями щодо майбутнього видання книг митця. Згодом С. Пономарьов став редактором першого повного зібрання творів М. Некрасова.

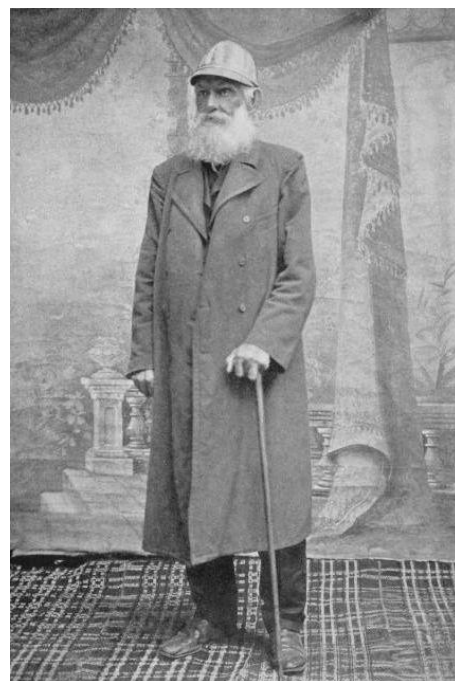
Він також упорядкував бібліографічні покажчики праць М. Карамзіна, П. Вяземського, М. Гоголя, О. Грибоєдова, М. Ломоносова та інших російських і українських вчених, письменників; був автором першої бібліографічної розвідки про відомого байкаря І. Крилова (1868); укладачем каталогу Київської міської публічної бібліотеки (1880–1881).

Помітним є внесок Степана Пономарьова в розвиток краєзнавства. Протягом тривалого часу бібліограф працював над словником, що мав охопити постаті відомих діячів України, які народилися в Чернігівській, Полтавській, Київській, Волинській і Подільській губерніях. Степан Іванович бажав зберегти їхні імена для нащадків. На жаль, повністю словник опублікувати не вдалося. Вийшла друком лише його частина – «Земляки. Достопамятные уроженцы земли Черниговской». Це – перше біобібліографічне видання Чернігівщини, аналогів якому немає й донині.

Глибоко знаючи літературу, С. Пономарьов склав словник псевдонімів. Сам він мав близько 40 псевдонімів, найвідоміші серед яких – «Граф бібліо», «Книжник», «Одинокий», «Руський», «Залізник», «Українець», «Бувший полтавець». За підписом «Тарасій Звонков» Степан Іванович друкував у журналі «Новое время» велику літературно-бібліографічну бесіду про Тараса Шевченка. Також розшукав і надрукував вісім листів Т. Шевченка, адресованих родині Тарновських та актору С. Артемовському.

Плідним був доробок С. Пономарьова і в галузі релігійно-духовної творчості. Глибоко віруюча з юнацьких літ людина, він за велінням серця здійснив паломництво у Палестину та на Афон (1872–1874).

С. Пономарьов був відомий і як меценат: робив значні внески в оформлення Успенської церкви в Конотопі; на його замовлення на Афоні було написано ікону Божої Матері «Скоропослушница» в золотому оздобленні; пожертвував кошти на створення образу Тайної Вечері над Царськими воротами.

Повернувшись у серпні 1874 року з мандрівки, Степан Іванович оселився в будинку сестри в Конотопі, де нарешті повністю присвятив себе літературній праці. Упродовж майже 20 років (1889–1910) він писав здебільшого на релігійні теми. Зокрема, вийшла друком його «Летопись Успенской церкви в Конотопе» (1902).

Загалом статті С. Пономарьова було надруковано в більш ніж 50-ти періодичних виданнях: «Современник», «Отечественные записки», «Киевская Старина», «Киевлянин», «Записки Імператорської Академії наук», «Київські Єпархіальні Відомості», «Полтавські Єпархіальні Відомості», «Труды Киевской Духовной Академии».

Помер Степан Іванович 13 листопада 1913 року, на 86-му році життя, у рідному Конотопі. У 1930-х роках його могилу було знищено під час руйнування церкви Успіння Пресвятої Богородиці. Громадськість із сумом відгукнулася на звістку про смерть видатного бібліографа численними некрологами. Свою унікальну бібліотеку з численними раритетними виданнями, що до 1863 року нараховувала три тисячі томів, а на кінець життя – п'ятнадцять тисяч, С. Пономарьов пожертвував Конотопському земству. Подальша доля бібліотеки була сумною. Ще за життя земство передало частину книг до земської чоловічої гімназії, іншу частину – до жіночої і дещо – до в'язниці. Решту бібліотеки було звалено в сараї земства, звідки її потроху розкрадали і розпродували. Сьогодні серед книг та журналів, що зберігаються у фондосховищі Конотопського краєзнавчого музею, 625 мають штамп «Пожертвована Пономарьовим земству». На жаль, частину книг із зібрання Степана Івановича втрачено назавжди.

Ім'я визначного бібліографа, вченого носить публічна бібліотека Конотопа. У серпні 2003 року на її будівлі було відкрито меморіальну дошку Степану Івановичу.

Вшановують пам'ять про С. Пономарьова і провідні бібліотеки України. Так, за останні роки у Національній парламентській бібліотеці України, Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського, Національній історичній бібліотеці України, у науковій бібліотеці Київського національного університету імені Тараса Шевченка та в Музеї книги м. Києва було організовано книжкові виставки й наукові читання.

«Я книгу паче хліба і солі приємлю ...», – говорив С. Пономарьов. Цими рядками можна охарактеризувати суть людини, яка прожила нелегке життя, але встигла зробити стільки добра, що й через століття після смерті її ім'я з вдячністю згадують нащадки.